

Over de balans tussen feiten en idealen in de politiek

Nicolle Zeegers

1. Introductie

Marc Rutte beloofde in de verkiezingscampagne voor de Nederlandse Tweede Kamer in 2012 een belastingvermindering, terwijl hij op zijn tien vingers kon uittellen dat hij deze belofte niet waar zou kunnen maken, gezien de financieel-economische situatie waarin Nederland verkeert. Hij deed dit omdat het kiezers trekt. Nu bestaat er over het algemeen wel begrip voor dat politici op een dergelijk moment het verwerven van electorale macht laten prevaleren en het niet te nauw nemen met de ongemakkelijke feiten. Het bedrijven van ‘fact-free politics’ is echter niet beperkt tot verkiezingstijd, maar sinds de opkomst van Pim Fortuyn in 2002 een erkend onderdeel van de Nederlandse politiek (Houtman, Achterberg en Kemmers, 2012). Fortuyns postume succes bij de verkiezingen van 2002 heeft aangetoond dat het meer lonend kan zijn voor politici om de harten van de bevolking te raken door het treffend verwoorden van hun onbehagen dan om hier een juiste feitelijke analyse van te maken. Hiermee was het hek van de dam en werd het bedrijven van ‘fact-free politics’ tot bijna dagelijkse praktijk in Den Haag.

In het afgelopen jaar was dit verschijnsel reden voor politicologen en filosofen om in te gaan op de vraag of dit een gezonde

ontwikkeling is. Hoewel zij het belang van idealen voor politici onderstrepen (kiezers moeten er immers van overtuigd worden zich achter een partij te scharen), zouden deze zich tegelijkertijd toch ook iets aan de feiten gelegen moeten laten liggen. Ook met die idealen komt het overigens niet vanzelf goed. Als we afgaan op Rob Wijnberg, huisfilosoof van het *NRC Handelsblad*, konden politieke partijen in de periode voorafgaand aan de hiervoor genoemde verkiezingen maar slecht uit de voeten met aansprekende idealen (*NRC Handelsblad*, 25 juli 2012). In het jaar daarvoor zagen we al dat Mario Monti en Lukas Papademos bepaald niet vanwege hun idealen werden aangesteld als minister-president in Italië respectievelijk Griekenland: hun doelgerichtheid en politieke onafhankelijkheid werden geprezen en het is duidelijk dat van hen verwacht werd dat zij de economische statistieken zouden dienen in plaats van waarden en idealen te verkondigen. Kortom: niet alleen de feiten maar ook de idealen zijn niet vanzelfsprekend veilig bij politici. Deze constatering is aanleiding geweest om in dit artikel in te gaan op de vraag naar de rol van feiten en idealen in de politiek. Voor het antwoord op deze eerste vraag kan een consensus gedestilleerd worden uit de bijdragen aan genoemd politiek-filosofisch debat, die ik zal bespreken. Uit dit ant-

woord volgt als tweede vraag hoe een optimale verhouding tussen feiten en idealen gewaarborgd kan worden. Deze vraag naar de personele of institutionele borging van een gezonde verhouding tussen feiten en idealen in de politiek is tot nu toe slechts weinig besproken. Uitzonderingen zijn politicoloog Ruud Koole en filosoof Hans Harbers, die hiertoe enkele aanzetten hebben gegeven. Ik zal zowel de wenselijkheid als de toepasbaarheid van hun ideeën over de borging van feiten en idealen bespreken en als alternatief een filosofisch-pragmatisch concept van idealen verdedigen. Een dergelijk concept van idealen is eerder verdedigd door rechtsfilosofe Sanne Taekema (2004) en betreft een formulering van een standaard waarmee niet alleen de toekomstige wenselijke situatie wordt aangeduid, maar ook de richting waarin stappen genomen moeten worden om vanuit de bestaande situatie in de wenselijke situatie te geraken.

2. Naar een evenwicht tussen idealen en feiten in de politiek

In hun bijdragen aan het debat over de plaats van feiten en idealen in de politiek refereren de politicologen en filosofen veelal aan de klassiekers *Wetenschap als beroep* en *Politiek als Beroep* (Weber, 2012; 1919). Niet alleen voor de politicus maar ook voor de wetenschapper geldt volgens Weber dat feiten ongemakkelijk kunnen zijn. De wetenschapper heeft als taak om ongemakkelijke feiten, ongemakkelijk in de zin dat ze niet binnen zijn benadering passen, op te sporen en voor te leggen aan

zijn studenten en zijn bredere publiek. De goede wetenschapper heeft immers als doel om theorieën zoveel mogelijk te weerleggen en steeds nieuwe vragen op te roepen. Dit is anders voor de politicus. Die dient weliswaar de feiten onder ogen te zien en zicht te houden op oorzaak-gevolgrelaties van zijn politiek handelen, maar daarnaast moet deze toch vooral passie voor de zaak hebben. De aanpak van maatschappelijke problemen vergt niet alleen kennis van de feitelijke situatie maar ook de macht om de voorstellen ter verbetering in het parlement en in de bredere samenleving geaccepteerd te krijgen. Dit is wat Koole in navolging van socioloog Willem Schinkel de eigen rationaliteit van het politieke domein heeft genoemd (Koole, 2012; Schinkel, 2012).

Achterhuis (2012) beroept zich op Webers antwoord naar zijn zeggen omdat de actualiteit hiervan hem getroffen heeft. Hij maakt aan de hand van Weber duidelijk dat wetenschappelijke kennis en politieke strategieën in een juiste spanningsverhouding tot elkaar moeten staan en dat met het oog op deze juiste spanningsverhouding de ene de andere rationaliteit niet moet overheersen. Hij komt daarom zowel op voor de inbreng van feiten in de politiek als voor de inbreng van idealen. Het hebben van een overtuiging is voor de politiek immers onontbeerlijk: of het ideaal nu nationaal, internationaal of religieus is, het is noodzakelijk voor een politicus om een principe te hebben, zodat de richting van zijn handelen duidelijk is.

Ook socioloog Pels (2011) ziet zowel het belang van overtuiging als van feiten voor de politiek. Wat de vraag betreft hoe deze zich tot elkaar dienen te verhouden, waar-

schuwt hij politici en progressieve intellectuelen om niet al te hard te hameren op de feiten, omdat zij zich hiermee weleens in hun eigen staart zouden kunnen bijten. Politiek draait om idealen en waarden en volgens hem is het voor politici juist de kunst om de werkelijkheid (en dus de feiten) een kleur te geven die bij de kleur van hun waarden en idealen past.¹ Politici moeten er volgens hem voor waken om feiten voor te stellen als absolute, onaantastbare waarheden. In plaats hiervan zou een politicus een relativerende houding moeten aannemen en moeten openstaan voor een kritische toetsing van de feiten die hij of zij poneert. Het is een argument-loze politiek die we moeten vrezin in plaats van een feiten-loze.

Harbers (2011, 2012) is de enige van de hier behandelde discussianten die vooral op het belang van idealen hamert en constateert dat in het politieke debat een gebrek hieraan bestaat. Het schilderen van maatschappelijke vergezichten en perspectieven is belangrijk om mensen te overtuigen en hen te betrekken bij een politieke partij of politicus. Daarom vormen ze een onmisbaar ingrediënt van de representatieve democratie, stelt hij. In zijn ogen bestaat er geen gebrek aan feiten, maar juist een gebrek aan idealen in de huidige politieke wilsvorming. De politicus zou vrij moeten kunnen spreken om mensen te verleiden, te inspireren, te overtuigen en perspectief te bieden en hiertoe behoort het gebruik van rake symbolen en effectieve retoriek, aldus Harbers. Het probleem is volgens hem dat de hedendaagse politicus die vrijheid heeft verloren en dit wijt hij aan de opgetreden vermenging van politiek en bestuur.

Voordat ik dieper inga op deze probleemanalyse van Harbers stel ik vast dat

de gemene deler van de bijdragen aan het debat is dat ze zowel de politieke rationaliteit als de wetenschappelijke rationaliteit van de politiek erkennen en daarom pleiten voor een gezond evenwicht tussen beide. Aan Rutte met zijn belofte van belastingvoordeel zou op grond hiervan verweten kunnen worden, dat hij op dat moment de politieke rationaliteit liet overheersen ten koste van het verdoezelen of in ieder geval bagatelliseren van de feitelijke situatie, waarin er een enorm financieringstekort bestond.

Met het erkennen van de politieke rationaliteit wordt er tegelijkertijd begrip voor gevraagd dat machtsoverwegingen nogal eens de doorslag kunnen geven in het handelen van politici. De politicoloog Koole (2012) wijst erop dat in de juridisch-wetenschappelijke literatuur het politieke strategische handelen vaak weggezet wordt als problematisch, gebaseerd op opinies en emoties in tegenstelling tot het juridische en wetenschappelijke handelen dat louter op de ratio gebaseerd zou zijn. Hij stelt vervolgens: "Het is voor politici heel rationeel om (...) rekening te houden met wensen, belangen en emoties die in de samenleving aanwezig zijn. Dat behoort tot de essentie van democratische politiek" (p. 302).

Koole onderscheidt, in navolging van Snellen, naast de juridische, de technische en sociaalwetenschappelijke en de politieke rationaliteit ook een economische rationaliteit (Snellen, 1987). Vooral de erkenning van deze laatste rationaliteit voegt ten opzichte van de hiervoor behandelde bijdragen een dimensie toe aan het perspectief op het handelen van de politicus. Een politicus moet ook bezig zijn met wat hij economisch gezien wil bereiken. Marc Rut-

te wist tijdens de hiervoor gememoreerde verkiezingscampagne al dat hij, als de VVD opnieuw regeringsmacht zou verwerven, aan de slag moest voor het gezonder maken van de economie. Wellicht meende hij zelfs deze door middel van belastingverlaging dichterbij te brengen. Met de twee rationaliteiten, de politieke en de wetenschappelijke, die Achterhuis, Pels en Harbers onderscheiden, wordt een te beperkte beschrijving van het handelen van politici gegeven. De rol die de economische rationaliteit speelt, wordt niet in aanmerking genomen, terwijl die juist in deze tijd een bepalende rol speelt. Sinds Webers tijd is de rol die de overheid speelt ten aanzien van de economie enorm toegenomen. Met de opbouw van de verzorgingsstaat is de nationale overheid de economie meer en meer gaan sturen. Met de economische globalisering en de Europese economische en monetaire integratie heeft de bemoeienis van de overheid met de economie zich niet alleen grotendeels van het nationale niveau naar het Europese niveau verplaatst, maar is ze ook veel complexer geworden. Hoewel het woord sturing niet meer op zijn plaats zou zijn als karakterisering van de bemoeienis van de politiek met de economie, is de rol van de nationale politicus ten aanzien van de economie echter niet helemaal uitgespeeld. Zeker in tijden van economische crisis vormt de economische rationaliteit een vast onderdeel van het handelen van politici. Nemen we bijvoorbeeld de aanloop naar het begin 2013 in Nederland gesloten woonakkoord: de CDA-kamerleden Knops en Buma zijn hierin toch vooral bezig geweest om de verhuurdersbijdrage voor de woningcorporaties tot een minimum te beperken, opdat deze corporaties hun geld in

plaats hiervan zouden kunnen investeren in de bouwsector (*NRC Handelsblad*, 16 februari 2013). Ook het handelen van de Kamerleden van andere politieke partijen ten aanzien van dit akkoord is sterk bepaald door de economische rationaliteit in de zin van gerichtheid op het gezond maken van de economie.²

Het gegeven dat de politiek intervenueert in het economische systeem of dit in ieder geval probeert, is relevant voor een juiste beschrijving van de verhouding tussen politiek en wetenschap. Zoals Pels al aangaf, zijn feiten en feitelijke relaties die in de wetenschap worden blootgelegd geen absolute maar vaak omstreden en op zijn minst tijdelijke waarheden. Ze zijn theorie-afhankelijk. Dat geldt, hoewel niet uitsluitend, ook voor de economische wetenschap, waarop politici zich baseren in de keuzes die ze maken ten aanzien van economisch beleid. De relaties tussen economische variabelen die in deze wetenschap gelden, zijn feitelijkheden in de zin van gebaseerd op door theorieën geleid empirisch onderzoek, maar in de keynesiaanse school staan hierbij andere relaties centraal dan in de monetaristische of weer een andere school. Politici kiezen in hun financieel-economisch besluiten, impliciet of expliciet, een van deze scholen, bijvoorbeeld omdat ze deze het meest overtuigend vinden.

Vanwege de toegenomen rol van de overheid in de economie sinds Webers tijd zijn politiek en wetenschap sterker verweven geraakt; naast de economische wetenschappen geldt dit voor andere wetenschappen die gelden als 'interventiewetenschappen'.³ Harbers constateert dan ook over Webers befaamde feiten- en waardenonderscheid, dat dit in de tijd die

verstreken is minder houdbaar is geworden. Naast de ‘politisering van de wetenschap’ en de ‘verwetenschappelijking van de politiek’ heeft zich volgens Harbers een derde relevante ontwikkeling voltrokken: de wetenschap is diep in ons leven doorgedrongen. Hij noemt experimenten met de natuur (het ecologisch systeem) en met het menselijk leven (het repareren van defecte genen) als voorbeeld, maar de economie kan hieraan toegevoegd worden. Wat deze voorbeelden namelijk gemeen hebben, is dat de politiek en de wetenschap hier in onderlinge samenspraak nieuwe materiële feiten scheppen. Neem bijvoorbeeld het repareren van defecte genen, mogelijk gemaakt in de biomedische wetenschap. De politiek is nauw betrokken bij de creatie van dergelijke nieuwe feiten, aangezien hier de keuze wordt gemaakt welk onderzoek te faciliteren, zowel in de zin van regelgeving als van het verschaffen van financiële middelen.⁴ De middelen die via de politiek worden vrijgemaakt voor deze experimenten kunnen niet aan ander onderzoek worden besteed, wat het belang van de betreffende keuzes onderstreept. Een creatie van nieuwe feiten is ook aan de orde als het gaat om politieke keuzes op economisch terrein. Een voorbeeld is de recente Europese politiek ten aanzien van het financieel-economisch systeem. Met de keuze om met behulp van het Europees Noodfonds gezamenlijk garant te staan voor banken die in nood komen als gevolg van de crisis wordt beoogd een nieuw feit te scheppen. De voorspelling van economie is namelijk dat dit de kredietwaardigheid van landen als Spanje en Italië doet toenemen en vervolgens de rente op hun leningen doet afnemen.

Het belang van economische rationaliteit in beleidsvorming kan nauwelijks onderschat worden nu met de wereldwijde financiële crisis is gebleken dat de economische modellen achter het bestaande financiële stelsel geen stabiliteit en evenwicht gegarandeerd hebben (Yesilkagit, 2012). Op dit terrein bestaat er een complexe relatie tussen feiten en waarden. Het zou jammer zijn als politici te snel geneegen gaan nemen met ‘de feiten’. Het gaat erom dat ze argumenteren over de feiten, maar om deze op de juiste wijze te interpreteren moeten de achterliggende theorieën en modellen in het debat betrokken worden.

3. De borging van het evenwicht tussen idealen en feiten

Op welke manier kan een juiste verhouding tussen idealen, waarden en feiten in de politiek geborgd worden? Welke ideeën zijn hierover naar voren gebracht en hoe moeten deze aangevuld worden om voldoende rekening te houden met het belang van technologische ontwikkelingen en ontwikkelingen in het economische systeem? Ik begin bij Harbers probleem-analyse. Deze wijkt namelijk af van die van de andere auteurs, omdat hij vooral een gebrek aan idealen constateert. Dit gebrek heeft als oorzaak dat de meeste politici (Wilders zal hij dan als de spreekwoordelijke uitzondering op deze regel zien) zich te zeer laten beknellen door de feiten. Harbers wijt dit aan de opgetreden vermenging van politiek en bestuur en

noemt als uiting hiervan bijvoorbeeld dat een kandidaat-Kamerlid nogal eens zo maar minister of staatsecretaris wordt. In plaats hiervan zou de politicus in het parlement zich geheel dienen toe te leggen op het overtuigen van de achterban met idealen; het bestuur zou moeten worden overgelaten aan de regering of, op lokaal niveau, aan burgemeester en wethouders.

Harbers' voorstel om een juist evenwicht te bereiken is dus een striktere scheiding aan te brengen tussen bestuur en politiek. Die scheiding zou de parlementariërs bij het overtuigen van de achterban namelijk vrijmaken van de knelende banden der feitelijke relaties. Koole geeft een andere voorstelling van zaken. Hij benadrukt weliswaar dat het parlement niet alleen een instituut voor (zake-lijke) besluitvorming over wetten is maar ook een arena, waarin politici van verschillende partijen elkaar en het electoraat ervan willen overtuigen dat hun versie van de feiten de ware versie is. De inbreng van de feiten en de ratio is hierbij echter wel degelijk van belang; politici moeten deze inbrengen door met behulp van de wetenschap hun collega's van repliek te dienen. Politici spelen verschillende spellen tegelijk: naast het tot stand brengen van 'doorwrocht' beleid gaat het, zoals al door Koole (2012) gesteld, om het winnen van aanhang voor de volgende verkiezingen. Ze moeten ook nog oog houden voor de juridische en economische randvoorwaarden waarin ze opereren. Terwijl in de communicatie met de achterban via de tv en in de zaaltjes het pathos mag overheersen, dient juist in het parlement sprake te zijn van een evenwicht tussen waarden en feiten. Dit evenwicht moet door de par-

lementariërs zelf geborgd worden, namelijk door elkaar in het debat steeds aan te spreken op de feiten.

Het voorstel om een scheidingswandje aan te brengen tussen bestuur en politiek zou het misschien wel makkelijker maken voor politici. Maar hoe verhoudt dit voorstel van Harbers zich tot zijn eigen veronderstellingen over de verwevenheid van feiten en waarden in de huidige samenleving? Wanneer het aan het bestuur is om de feiten in te brengen, geldt dit dan ook voor de te creëren feiten? Is het bijvoorbeeld aan het bestuur en niet aan de politiek om te bepalen in welke relaties van het economisch systeem geïnterveneerd moet worden door de nationale overheid of in EU-verband? Harbers nuanceert Webers klassieke onderscheid tussen wetenschap en politiek door te stellen dat er wel een grens tussen deze twee praktijken bestaat in de zin dat ze ieder een eigen leidend principe kennen, maar dat het niet zo is dat in de wetenschap met feiten als leidend principe de waarden volledig buiten de deur gehouden worden, net zomin als de politiek zich niets gelegen hoeft te laten liggen aan de feiten.

In onderstaand schema is aangegeven waar wetenschap en politiek primair op gericht zijn en op welke manier idealen in de wetenschap en feiten in de politiek toch een rol spelen. Het criterium voor kwaliteit van deze praktijken is congruent met het leidende principe. Voor de wetenschap is dit de waarheid ofwel de mate waarin uitspraken, voorspellingen gedaan worden die overeenkomen met de feiten, nu en in de toekomst. Voor de politiek is dit de mate waarin mensen overtuigd worden.

OVER DE BALANS TUSSEN FEITEN EN IDEALEN IN DE POLITIEK

	Feiten/Realiteit	Idealen	Kwaliteitscriterium
Wetenschap	Primair	Relevant voor de voor- spelling van de gewenste toekomstige feiten	Waarheid (verklarende, voorspellende waarde)
Politiek	Relevant met het oog op de realiseerbaarheid van idealen	Primair	Overtuiging

In het geval van de financieel-economische besluitvorming baseert men zich op informatie over feitelijke relaties, bijvoorbeeld die tussen garantstellingen in internationale verdragen en de kredietwaardigheid van landen. Het gaat hierbij om feitelijke relaties die op economische theorieën berusten, die op hun beurt gebaseerd zijn op assumpties zoals de noodzaak van economische groei. Harbers voorstel houdt in de beleidskennis over economische relaties los te koppelen van de politiek, zodat politici in het parlement zich niet met deze feitelijke relaties hoeven bezig te houden en dit aan het bestuur kunnen overlaten. Hiermee zouden politici echter ook het zicht verliezen op de theorieën en assumpties waarop de economische sturing berust en hiermee op de achterliggende waarden.

Koole (2012) beschouwt in plaats hiervan de economische sturing als een van de vele spellen waarin politici betrokken zijn en ook moeten blijven. Of het nu gaat om politiek bestuurders, zoals ministers, of om volksvertegenwoordigers, ze leven nu eenmaal in een complexe en onzekere wereld en zullen hun rol in spellen op verschillende vlakken tegelijk moeten spelen. Hij ziet niets in een taakverdeling waarin ministers zich toeleggen op de feiten en volksvertegenwoordigers op de idealen, zoals Harbers voorstelt.

Dit laatste zou ook niet passen bij het Nederlandse parlementaire regeringssysteem. In dit systeem wordt de wetgevende functie door regering en parlement gezamenlijk uitgeoefend en controleert het parlement de regering in haar uitvoerende functie. Bovendien heeft de regering het vertrouwen van het parlement nodig, omdat de electorale legitimiteit van de regering is ontleend aan het parlement (Van der Pot/Elzinga & De Lange, 2006). Het Nederlandse parlementaire systeem, nader aangeduid als 'parlementair dualisme', wijkt enigszins af van het Westminster-model. In het parlementaire stelsel volgens dit laatste model geldt namelijk dat de leden van de regering afkomstig zijn uit het parlement en hier ook deel van blijven uitmaken. In Nederland zijn de leden van de regering uitdrukkelijk niet afkomstig uit het parlement. Een minister of staatssecretaris mag niet tegelijkertijd lid zijn van het parlement. Hiermee heeft men in ons systeem een garantie voor dualisme willen inbouwen. Als Harbers constateert dat er in de praktijk weinig terecht komt van het dualisme, hoeft hij hier op zichzelf geen ongelijk in te hebben. De schuld kan echter moeilijk gelegd worden bij de verwevenheid van de taken van het parlement met die van de regering, omdat die verwevenheid wat betreft

wetgeving per definitie is ingebouwd in dit regeringsstelsel.

Zowel de volksvertegenwoordigers als de ministers spelen in het parlementaire debat het spel met de idealen en de feiten om uiteindelijk tot collectieve besluiten over beleid te komen. Ministers en staatssecretarissen zien daarnaast toe op de uitvoering van dit beleid en dit zal hen in verhouding tot de volksvertegenwoordigers meer met de neus op de feiten drukken. Ze hebben echter ook een verantwoordelijkheid aangaande de politieke idealen van hun partij. Voor zover hiermee invulling wordt gegeven aan het regeerakkoord, dienen zij deze idealen te vertalen in hun voorstellen voor beleidsvorming. Het is vervolgens aan de volksvertegenwoordigers deze voorstellen kritisch tegen het licht te houden en hierbij helpt het dat de parlementszetels niet voor een deel bezet worden door dezelfde ministers die het regeringsbeleid verdedigen, zoals het geval is in het Westminster-model.

Hiermee zij voldoende beargumenteerd waarom Kooles voorstel om politici in de vele spellen die ze tegelijkertijd spelen zelf verantwoordelijk te maken voor een juist evenwicht tussen de feiten en waarden, meer hout snijdt dan Harbers' voorstel om een scheiding tussen politiek en bestuur aan te brengen.

4. Een filosofisch pragmatisch concept van idealen als handvat

Zoals in de introductie van dit artikel is aangegeven, zijn er gebreken geconstateerd aan de inbreng van idealen in po-

litiek – of beter gezegd het ontbreken hiervan. De filosoof Wijnberg verrichtte afgelopen zomer een scan op de verkiezingsprogramma's en concludeerde dat deze bol stonden van holle frases en geen duidelijke keuzes bevatten (*NRC Handelsblad*, 25 juli 2012). In plaats van de feiten en idealen in een logisch verband tot elkaar te plaatsen, zouden de politieke partijen hun toevlucht ertoe gezocht hebben om helemaal niets meer te zeggen. Daarnaast verscheen een boek van Schaap (2012) waarin deze idealen in een kwaad daglicht stelt in zijn reactie op het huidige populisme. Hij vergelijkt de rancune en wrok van dit populisme met het studenten- en jongerenprotest in de jaren zeventig. Gelokt door marxistische idealen over een toekomst waarin ieder bijdraagt naar vermogen en ieder wordt gegeven naar behoefte, trachtten de studenten en jongeren de bestaande institutionele ordening te doorbreken en te vervangen door een nieuwe ordening (Schaap, 2012, p. 117). Volgens Schaap bestaat er een regelrecht verband met het terrorisme van de *Rote Armee Fraktion* en is dit een voorbeeld van hoe ontwrichtend sommige idealen kunnen werken op maatschappelijke verhoudingen. Dit verband voor zijn rekening latend, kan zijn boek gelezen worden als waarschuwing tegen idealen die irreële beloftes inhouden en/of bepaalde bevolkingsgroepen tot zondebok maken.

De uitdaging is dan om politieke idealen te formuleren met voldoende zeggingskracht zonder te vervallen in lucht-fietserij en onterechte veralgemeningen. In het voorgaande is gesteld dat politici zelf voor een gezond evenwicht tussen waarden en feiten in het parlement moe-

ten zorgen. Wanneer het pathos in de Kamerdebatten de overhand dreigt te nemen ten koste van de feiten, is het voor een politicus ook in zijn eigen belang om de betreffende spreker van repliek te dienen en met de feiten te confronteren. Het is de bedoeling dat een dergelijke vorm van trouw aan de feiten uiteindelijk door de kiezer beloond zal worden. Ondertussen lijkt het echter geen overbodige luxe om de politici die zich met de feiten willen associëren een handje toe te steken door hen een concept van idealen aan te reiken, waarmee bevorderd kan worden dat de Kamerdebatten naast idealen over de feiten gaan. Het filosofisch-pragmatische concept van idealen van Taekema biedt hiervoor goede aanknopingspunten, omdat het hierbij gaat om idealen die niet transcendent zijn en een hemels of aards paradijs beloven, maar die verbonden zijn aan de realiteit. Taekema beschouwt idealen als waarden die niet alleen complex en dynamisch van aard zijn, maar vooral ingebed zijn in de sociale praktijk (Van der Burg & Taekema, 2004, p. 18; Taekema, 2004, p. 39). Het objectieve aspect van deze idealen ligt in de door mensen ervaren beperkingen van bestaande feitelijke relaties. Het subjectieve aspect ervan bestaat uit de voorstelling van een wenselijke situatie. Volgens het filosofisch pragmatisme moet een ideaal een standaard zijn, die gebruikt kan worden om te bepalen op welke manier een bestaande situatie afwijkt van wat wenselijk is en die tegelijkertijd richting geeft aan hoe deze situatie verbeterd kan worden.

Hoe kunnen we bepalen of we met een ideaal in filosofisch-pragmatische zin te maken hebben? Volgens Taekema kan dit

door het ideaal ofwel de ideeën over waar de oplossing van een probleem zou liggen, te doordenken vanuit de voorwaarden van de sociale praktijk waarin dit voorgestelde ideaal gerealiseerd zou moeten worden.⁵ Het voorgestelde ideaal zou tegen het licht moeten worden gehouden van de (andere) idealen en de feitelijke verbanden die centraal staan in deze sociale praktijk. Laat ik dit hier toepassen op de wens die de VVD onder de kop 'Een Nederlandse Europa' als volgt verwoord heeft in haar verkiezingsprogramma: "Wij beslissen graag zelf over onze uitkeringen en belastingen", teneinde de meerwaarde van het pragmatische concept van idealen te verduidelijken.⁶ Dit punt is geformuleerd als reactie op de stemmen die in het voorjaar van 2012 opgingen voor meer zeggenschap van de Europese Unie over de nationale begrotingen van Eurozonelanden bij wijze van uitweg uit de financiële crisis. De economie is dan ook de sociale praktijk waarin dit conceptideaal van de VVD betekenis zou moeten krijgen. Centraal in deze praktijk staan de idealen van economische groei, het optimaliseren van werkgelegenheid, het voorkomen van inflatie en het stabiliseren van de munt. Om van genoemd punt uit het VVD-verkiezingsprogramma een volwaardig ideaal in filosofisch-pragmatische zin te maken, zou daarom moeten worden aangegeven hoe de betreffende zeggenschap over de eigen uitkeringen en belasting zich verhoudt tot de idealen die centraal staan in de economie als sociale praktijk. Economische groei zou bijvoorbeeld als noodzakelijke voorwaarde genoemd moeten worden om de bedoelde zeggenschap mogelijk te maken.

Wat betreft de feitelijke relaties zou vervolgens expliciet erkend moeten worden, dat de oorzakelijke verbanden in de huidige economie anders liggen dan het geval was voor de invoering van de Europese Monetaire Unie. Het idee van nationale zeggenschap over de begrotingen is verbonden met het klassieke idee van de liberale nationale staat. Burgers zijn volgens dit idee verplicht middelen af te dragen aan deze staat in de vorm van belastingen en in ruil hiervoor krijgen ze als gemeenschap de zeggenschap over welk deel van hun inkomen dit betreft en waar deze middelen aan besteed worden. Het economische leven wordt tegenwoordig echter in plaats van binnenlandse economische markten en nationale staten bepaald door internationale actoren als beleggers, banken en kredietbeoordelaars. De luchtbel in de Spaanse en Ierse huizensector werd bijvoorbeeld gedreven door de lage rente op leningen, waarin genoemde internationale organisaties een rol hebben gespeeld in tegenstelling tot de nationale overheden. De nationale overheden kwamen in de problemen nadat zij de banken overeind moesten houden en zich hiermee in de schulden staken. Vervolgens waardeerden de kredietbeoordelaars de kredietwaardigheid van de betreffende landen af en gingen kapitaalverschaffers hogere rentes eisen. Een wens zoals die van de VVD om als nationale gemeenschap zeggenschap te hebben over de besteding van de middelen moet dan vorm krijgen in een context waarin de groei en krimp van deze middelen in handen liggen van genoemde internationale actoren en daar kunnen individuele nationale staten niet direct grip op krijgen. Met

de internationalisering van de economie zijn er bovendien andere voorwaarden verbonden aan economische groei dan in de tijd waarin de economie nog een voornamelijk binnenlands gebeuren betrof. De groei hangt kennelijk in belangrijke mate af van de hoogte van de rente die bedrijven moeten betalen om hun investeringen te financieren en die rente komt tot stand in een samenspel van internationale actoren, zoals hiervoor genoemd. Omdat de zeggenschap van Nederland over de eigen uitkeringen en belastingen gezien de schulden crisis afhankelijk is van economische groei, zou de VVD om deze zeggenschap tot politiek ideaal te maken, ook de verbinding moeten leggen met een strategie in Europees of ander internationaal verband om deze economische groei weer mogelijk te maken.

Met dit voorbeeld heb ik laten zien dat het schoeien van politieke idealen op de leest van het filosofisch pragmatisme inhoudt dat deze sterker in verband worden gebracht met de achterliggende feitelijke relaties. Hiermee wordt gestimuleerd dat deze feitelijke relaties ook in het parlementair debat aan de orde komen. Met het verduidelijken van de feitelijke relaties in het internationaal financieel stelsel kan het verband worden gelegd tussen de zeggenschap van Nederland over de eigen uitkeringen en belastingen aan de ene kant en het creëren van Europese oplossingen voor de financiële crisis, zoals het mogelijk maken van directe steun aan banken uit het Europese noodfonds, aan de andere kant. Die oplossing zou de kans vergroten dat de genoemde zeggenschap gerealiseerd blijft, bijvoorbeeld omdat er dan (voorlopig) geen grote geldbedragen

meer in Europese noodfondsen gestort hoeven te worden. Maar dat hangt natuurlijk ook weer af van de houdbaarheid van de theorie...

5. Conclusie

De democratie is erbij gebaat als in het parlementaire debat feiten en waarden voortdurend met elkaar geconfronteerd worden. Wie moet zorgen voor een dergelijk evenwicht tussen idealen en feiten in dit debat en hoe kan dit bevorderd worden? Om te beginnen met de vraag: dit kan het beste aan de politici worden gelaten. Een taakverdeling waarin de volksvertegenwoordigers onder hen zich toeleggen op het verdedigen van idealen en de confrontatie met de feiten wordt uitbesteed aan de bestuurders, zoals ministers, past niet in het Nederlandse parlementaire regeringssysteem en is ook niet wenselijk met het oog op de controleerbaarheid van en de discussie over het economisch beleid. Het is uiteindelijk aan de kiezer om die politici te belonen die niet alleen hun trouw aan idealen maar ook aan de feiten betonen door deze in te brengen in het parlementaire debat.

Om een gezonde wisselwerking tussen feiten en idealen te bevorderen, zouden politici geholpen zijn met een filosofisch-pragmatisch concept van idealen. Ze kunnen een dergelijk concept als leidraad nemen bij hun handelen in het parlement en in het publieke debat. Volgens dit concept moeten idealen ingebed zijn in de sociale praktijk: Ten eerste moet duidelijk zijn

hoe een politiek ideaal zich verhoudt tot andere idealen in de praktijk waarop het betrekking heeft. Ten tweede moet in de formulering van een ideaal het verband worden gelegd met de feitelijke veranderingen die zich in deze praktijk hebben voorgedaan. In het geval van idealen in de sfeer van de overheidsfinanciën gaat het dan bijvoorbeeld om de internationalisering van het economische systeem. Dit is slechts een voorbeeld. Het is aan de politici om met de door hen verdedigde idealen vergezichten te schetsen die aansprekend zijn zonder dat ze hun link met de realiteit en dus met de feiten hebben verloren. Het is echter aan de kiezer om het gebruik van dergelijke idealen te belonen en zich bij de volgende keer dat ze hun stem uitbrengen niet te laten meeslepen door luchtftietserij of schijnoplossingen.

Noten

1. Dit komt overeen met de observatie van Houtman, Achterberg en Kemmers dat feiten nooit voor zichzelf spreken in de politiek, maar in een voorstelling van de goede samenleving moeten worden geplaatst, 2012, p. 187.
2. Hierin worden een stabiele munteenheid, lage inflatie en voldoende werkgelegenheid doorgaans als subdoelen onderscheiden.
3. Van Doorn (1988) gebruikt deze term voor de wetenschappen die in dienst van een praktisch doel worden gesteld, zoals een efficiënt georganiseerde samenleving.

4. Overigens is de keuze in het geval van gentechnologie vaak snel gemaakt, aangezien de belofte van een wereld zonder erfelijke ziekten niet zomaar door politici naast zich neer kan worden gelegd. Principes, zoals de menselijke waardigheid, vallen bij het electoraat al snel in het niet als de toepassing van een nieuwe technologie een lang en gezond leven voor ons allen in het vooruitzicht stelt.

5. Taekema baseert zich op MacIntyre (1984) en Oakeshott (1975) met de volgende definitie van sociale praktijken “complex forms of socially established cooperative human activity that are value laden” (Taekema, 2004, p. 46).

6. *Niet doorschuiven maar aanpakken. Concept verkiezingsprogramma VVD, 2012-2017.*

Bibliografie

- Achterhuis, H.J. (2012). Max Weber over wetenschap en politiek. Lezing gehouden op 6 juni 2012 in het kader van Soeterbeeckprogramma van de Radboud Universiteit Nijmegen.
- Doorn, J.A.A. (1988). *Rede en Macht. Een inleiding tot beleidswetenschappelijk inzicht*. 's-Gravenhage: Vuga.
- Harbers, H. (2011). Waarom *fact free politics* nog zo slecht niet is. www.socialevraagstukken.nl, 2 december 2011.
- Harbers, H. (2012). Red het vrije politieke spreken, *Socialisme & Democratie*, 69 (3), 4-5.
- Houtman, D., Achterberg, P. & Kemmers, R. (2012). De wedergeboorte van de fact-free politics. Pim Fortuyn en de nieuwe tegencultuur 2002-2012. *Beleid en Maatschappij*, 39 (2), 179-193.
- MacIntyre, A. (1984). *After Virtue: A Study in Moral Theory*, 2nd edition. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Koole, R.A. (2011). Fact Free Politics. *Beleid en Maatschappij*, 38 (2), 251-255.
- Koole, R.A. (2012). Feitenloze politiek in het wetgevingsproces? *Regelmaat*, 27 (5), 291-308.
- Oakeshott, M. (1975). *On Human Conduct*. Oxford: Clarendon Press.
- Pels, D. (2011). De feiten zijn met ons. Fact-free politics als misleidend frame. *De Groene Amsterdammer*, 1 december, 135 (48), 22-25.
- Post, H.M. (2012). Pleidooi voor Dualisme. Interview met Hans Harbers. *Basis. Tijdschrift voor beleidsonderzoek*, 12 (1), 4-7.
- Schaap, S. (2012). *Het rancuneuze gif. De opmars van het onbehagen*. Budel: Uitgeverij Damon.
- Schinkel, W. (2012). *De nieuwe democratie. Naar andere vormen van politiek*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Snellen, I.Th.M. (1987). *Boeiend en geboeid. Ambivalenties en ambities in de bestuurskunde*. Alphen aan de Rijn: Samsom H.D. Tjeenk Willink.
- Taekema, S. (2004). What Ideals Are: Ontological and Epistemological Issues. In W. Van der Burg & S. Taekema (Eds.), *The Importance of Ideals* (pp. 39- 59). Brussels: P.I.E.-Peter Lang.
- Teulings, C., Bijlsma, M., Gelauff, G., Lejour, A. & Roscam Abbing, M. (2011). *Europa in crisis. Het Centraal Planbureau over schulden en de toekomst van de Eurozone*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

OVER DE BALANS TUSSEN FEITEN EN IDEALEN IN DE POLITIEK

- Van der Burg, W. & Taekema, S. (2004). The Importance of Ideals: Debating Their Relevance in Law, Morality and Politics. In W. Van der Burg & S. Taekema (Eds.), *The Importance of Ideals* (pp. 11-39). Brussels: P.I.E.-Peter Lang.
- Van der Pot/Elzinga, D.J. & De Lange, R. (2006). *Handboek van het Nederlandse staatsrecht*. Deventer: Kluwer.
- Weber, M. (1919). Geistige Arbeit als Beruf. Vorträge vor dem Freistudentischen Bund. Erster Vortrag Prof. Max Weber (München), *Wissenschaft als Beruf*. München und Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot.
- Weber, M. (2012). *Wetenschap als beroep. Politiek als Beroep*. Vertaling door H. Driessen. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt.
- Yesilkagit, K. (2012). Handelingsperspectieven in het politiek-financiële complex. *Beleid en Maatschappij*, 39 (4), 371-380.